

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 463/1-ХП/14 04.04.2013. године	
--	--

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој IV редовној седници, 04.04.2013. године – на основу чл. 221. став 1. алинеја 14. и члана 266. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: ГРАВЕТИЈЕН ШАЛИТРЕНЕ ПЕЋИНЕ У РЕГИОНАЛНОМ КОНТЕКСТУ, докторанда Бојане Михаиловић.

За ментора је одређена проф. др Софија Стефановић.

<u>Доставити:</u> 1x Универзитету у Београду 1x Стручном сараднику за докторске дисертације 1x Шефу Одсека за правне послове 1x Архиви	ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА Проф. др Милош Арсенијевић
--	---

Филозофски Факултет	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
04/1-2 бр. 6/2306	Веће научних области друштвено-хуманистичких наука
(број захтева)	
4.04.2013.	(Назив већа научних области коме се захтев упућује)
(датум)	

ЗАХТЕВ

за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Граветијен Шалитрене пећине у регионалном контексту

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ археологија

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Бојана (Рајица) Михаиловић

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање: Филозофски у Београду

Година дипломирања: 1995.

Назив факултета на коме је мастер рад одбрањен:

Година одбране мастер рада: .

Обавештавамо вас да Наставно-научно веће је

на седници 4.04.2013. одржаној

размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА
	<u>Проф. др Милош Арсенијевић</u>

Додатак уз образац 1.

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ

за кандидата Бојана Михаиловић

Име и презиме ментора: Софија Стефановић

Звање: ванредни професор

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. Stefanović, S., Porčić, M. 2013. Between-group Differences in the Patterning of Musculo-skeletal Stress Markers: Avoiding Confounding Factors by Focusing on Qualitative Aspects of Physical Activity. *International Journal of Osteoarchaeology*, 23: 94-105
2. Pinhasi, R., Stefanović, S., Papathanasiou, A., & Stock, J.T. 2011. Variability in long bone growth patterns and limb proportions within and among Mesolithic and Neolithic populations from southeast Europe. In Pinhasi, R., & Stock, J.T. eds. *Human Bioarchaeology of the Transition to Agriculture*. Wiley-Liss. p. 177-202
3. Nehlich, O. Borić, D., Stefanović, S., Richards, M. 2010. Sulphur isotope evidence for freshwater fish consumption: a case study from the Danube Gorges, SE Europe. *Journal of Archaeological Science*. 37: 1131-1139.
3. Porčić, M., Stefanović, S. 2009. Physical activity and social status in Early Bronze Age society: The Mokrin necropolis. *Journal of Anthropological Archaeology* 28: 259-273.
4. Stefanović, S., Borić, D. 2008. The newborn infant burials from Lepenski Vir: In pursuit of contextual meanings, in C. Bonsall *et al.* (eds.) *The Iron Gates in Prehistory: New perspectives* (BAR Int. Ser.1893): pp. 131-169. Oxford: Archaeopress.
5. Стефановић, С. Сифилис контроверза-трепонематозне инфекције у европској приастиорији, Филозофски факултет: Београд.

Заокружити одговарајућу опцију (А, Б, В или Г):

А) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији техничко-технолошких, природно-математичких и

медицинских наука ментор треба да има најмање три рада са SCI, SSCI, ANCI или SCIE листе, као и Math-Net.Ru листе.

Б) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији друштвено-хуманистичких наука ментор треба да има најмање три рада са релевантне листе научних часописа (Релевантна листа научних часописа обухвата SCI, SSCI, ANCI и SCIE листе, као и ERIH листу, листу часописа које је Министарство за науку класификовало као M24 и додатну листу часописа коју ће, на предлог универзитета, донети Национални савет за високо образовање. Посебно се вреднују и монографије које Министарство науке класификује као M11, M12, M13, M14, M41 и M51.)

В) У случају израде докторске дисертације према ранијим прописима за кандидате који су стекли академски назив магистра наука ментор треба да има пет радова (референци) које га, по оцени Већа научних области, квалификују за ментора односне дисертације.

Г) У случају да у ужој научној области нема квалификованих наставника, приложити одлуку Већа докторских студија о именовању редовног професора за ментора.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Датум _____

М.П.

проф. др Милош Арсенијевић

Филозофски факултет Универзитета у Београду
Студијска група: Археологија

Предложени наслов:
Граветијен Шалитрене пећине у регионалном контексту

Кандидат:

ментор:

Бојана Михаиловић
Стефановић

Предложени

проф. др Софија

датум подношења пријаве:

Предмет рада

Граветијен представља један од водећих горњопалеолитских технокомплекса који следи орињасијену а претходи епиграветијену. У средњој и источној Европи за овај комплекс се везују неке од најзначајнијих манифестација и достигнућа у горњем палеолиту Европе: фигурална уметност, производња предмета од печене земље, појава насеља са појединачним и групним гробовима, изградња надземних и укопаних станишта грађених од костију мамута, и набавка и размена предмета и добара на удаљености од више стотина километара. У средњој Европи овај комплекс се јавља у периоду пре 29-24. миленијума, када је услед захлађења климе почетком максимума последњег лацијала, дошло, према неким ауторима (Kozłowski 1999a), до повлачења граветијенских заједница из средње Европе ка Балканском полуострву. Све до недавно ова хипотеза није могла да буде ни потврђена ни оспорена, што се променило након систематских ископавања Шалитрене пећине код Мионице.

У Шалитреној пећини су приликом истраживања од 2004. до 2011. године истражена два граветијенска слоја у којима је укупно нађено више од 10.000 артефаката. Та истраживања су показала да Шалитрена пећина представља не само најбогатије палеолитско налазиште у Србији већ и једино граветијенско налазиште на западу Балкана. Тиме су створени услови да се проблем граветијена на Балкану сагледа у ширим регионалним оквирима, односно да се установи колико се граветијен Шалитрене пећине везује за граветијен источног Балкана, потврђен на налазиштима у Бугарској (Kozłowski 1999a, Tsanova 2003), а колико за граветијен средње Европе, на шта упућују прелиминарна испитивања (Mihailović 2008). Шалитрена пећина представља и једино налазиште на Балкану где се добро прати прелаз од граветијена ка епиграветијену (Mihailović 2008), што отвара могућност сагледавања фактора који су утицали на технолошке промене почетком максимума последњег лацијала. Да би се све то установило неопходно је обавити детаљну анализу прикупљених артефаката, након чега ће бити могуће утврдити колико се технологија окресивања артефаката нађених у Шалитреној пећини везује за граветијенска налазишта у региону.

Циљ рада

Истраживање има више циљева.

- а) Полазни циљ је да се дефинише карактер граветијенске индустрије из Шалитрене пећине, имајући у виду факторе који су могли да утичу на структуру индустрије и стилско-типолошке одлике артефаката.
- б) Други циљ је да се сагледају паралеле између Шалитрене пећине и налазишта у средњој Европи и на Балкану и на основу тога изведу закључци о томе ком културном комплексу, у територијалном смислу, припада индустрија из Шалитрене пећине.
- в) Трећи циљ је да се установи да ли Шалитрена пећина сведочи о миграцијама људских група из средње Европе према Балкану почетком максимума последњег лацијала (пре 25.000 година) и да ли постоје аргументи који иду у прилог претпоставци да је Балканско полуострво у том периоду представљало рефугијум за људске групе.
- г) Коначни циљ је да се утврди какве су разлике између скупова артефаката из слојева 3 и 4 и како се оне могу интерпретирати у контексту технолошких промена које су обележиле прелаз из граветијена у епиграветијен у средњој Европи и на Балкану.

Основне хипотезе

У раду ћемо тестирати следеће хипотезе:

- а) Хипотезу да је почетком максимума последњег лацијала Балкан представљао рефугијум не само за флору и фауну (Tzedakis 2004, Weiss, Farrand 2007) већ и за људске заједнице.
- б) Хипотезу да се сличност граветијена Шалитрене пећине и средњоевропских индустрија може објаснити повлачењем граветијенских заједница које су насељавале карпатску котлину ка југу.
- в) Хипотезу да су климатске и еколошке промене почетком максимума лацијала знатно утицале на промене у технологији окресивања на прелазу из граветијена у епиграветијен.

Материјали и методи

Основну грађу за израду докторске дисертације представља археолошки материјал (окресани камени артефакти) и документација са истраживања слојева 3 и 4 у Шалитреној пећини између 2004. до 2011. године.

Да би се што боље представили географски, климатски и еколошки оквири рада, на почетку рада биће изложени резултати досадашњих истраживања климатских и еколошких промена које су почетком максимума последњег глацијала наступиле у средњој Европи и на Балкану.

Да би се што боље размотрио контекст налаза и извели закључци о факторима који су утицали на дистрибуцију налаза, биће предузета стратиграфска и просторна анализа артефаката и остатака фауне. На овом месту биће представљени, за сада још увек необјављени, радиокарбонски датуми.

У циљу сагледавања карактера индустрије обавићемо макроскопску анализу сировина, технолошку и типолошку анализу. Анализа сировина треба да укаже на то да ли су и у којој мери артефакти прављени: а) од сировина из локалних лежишта (чији су узорци већ прикупљени), из лежишта са средње удаљености (5-20 км) или в) са удаљености веће од 20 км. Начин експлоатације лежишта биће утврђен анализом заступљености кортекса на артефактима. Ако се покаже да се на артефактима јавља кора облутака биће јасно да су сировине набављане из флувијалних наноса, ако се пак установи да се на њима јавља природна површина и да су прејезгра пажљиво обликована, то ће указивати на то да су сировине експлоатисане из примарних лежишта.

Технолошка анализа ће бити обављена на основу стандардних критеријума, заснованих на препознавању морфометријских и морфотехничких својстава језгара и производа окресивања (сечива и одбитака). Резултати ових анализа треба да омогуће реконструкцију ланца операција (фр. *chaîne opératoire*) у производњи окресаних артефаката, што би требало да допринесе саглавању индивидуалних и групних активности у станишту и ван станишта.

Типолошка анализа оруђа би једним делом требало да омогући увид у активности заједница. С друге стране, она је неопходна за културно и релативно-хронолошко опредељење индустрије. Анализа ће такође бити предузета на основу

стандардних (средњоевропских) критеријума, на начин који ће омогућити поређење Шалитене пећине са налазиштима у региону.

Културном разматрању индустрије са Шалитрене претходиће расправа о факторима варијабилности горњопалеолитских индустрија. Досадашња истраживања су показала да се варијабилност индустрија не може објаснити само са аспекта културног идентитета заједница (Bordes 1953), већ да је могла да зависи и од функције станишта (Binford, Binford 1966), природе насељавања и начина снабдевања ресурсима (Kuhn 1995), и климатских и еколошких фактора (Mellars 1996). Сваки од ових фактора размотрићемо посебно.

У покушају да дефинишемо карактер индустрије из Шалитрене пећине, размотрићемо паралеле са налазиштима у средњој Европи и на Балкану. У средњој Европи граветијен и рани епиграветијен потврђени су на многим налазиштима у Мађарској (Dobosi 2000), Чешкој, Аустрији и Пољској (Otte 1985, Valoch 1996), док је на Балкану регистрован у Темнатој дупки (Drobniewicz et al. 1992), Козарници (Tsanova 2003) и Бачо Киру (Kozłowski 1999a). На Балкану су налазишта из истог периода констатована у Пештурини (Михаиловић, Милошевић 2012), Хаџи Продановој пећини (Михаиловић, Михаиловић 2006) и налазиштима у Црној Гори (Mihailović 2009) и Грчкој (Adam 1989).

Технолошке промене на прелазу из граветијена у епиграветијен покушаћемо да сагледамо у регионалном контексту, упоређивањем структуре и стилскотиполошких карактеристика индустрије из Шалитрене пећине са налазиштима у ближем и даљем окружењу.

Структура рада

Увод

- предмет, метод, циљ истраживања и основне хипотезе

1. Изглед, истраженост и стратиграфија Шалитрене пећине

- географски положај и изглед налазишта

- историјат истраживања

- стратиграфија налазишта

2. Природни оквири: палеогеографска, палеоклиматска и палеоеколошка грађа

- географски положај и палеогеографске карактеристике
- климатске и еколошке промене у периоду непосредно пре и почетком максимума последњег лацијала у јужној Панонији и на северу Балкана

3. *Анализа окесаних артефаката*

а) Анализа минералних сировина коришћених за окресивање

- врсте сировина коришћених за окресивање
- геологија терена и потенцијална лежишта
- начини снабдевања минералним ресурсима

б) Анализа производа окресивања (језгара, сечива и одбитака)

- теоријске и методолошке претпоставке технолошке анализе
- анализа језгара
- анализа производа окресивања
- реконструкција технолошког поступка

в) Типолошка анализа

- критеријуми класификације ретушираних артефаката
- стилске и типолошке карактеристике оруђа

4. *Тафономска и просторна анализа*

- вертикална дистрибуција окресаних артефаката
- просторна дистрибуција окресаних артефаката
- тафономија животињских остатака
- утицај седиментолошких и биогених фактора на депозицију налаза

5. *Реконструкција активности у станишту и ван станишта*

- реконструкција активности у станишту
- мобилност заједница и ловне активности

6. *Паралеле са налазиштима у средњој и југоисточној Европи.*

- паралеле са налазиштима у средњој Европи
- паралеле са налазиштима у југоисточној Европи

7. *Могућности интерпретације миграција у граветијену средње Европе и северног Балкана*

- хипотезе о миграцијама у граветијену
- палеоеколошка сведочанства о балканском рефугијуму

- географска и хронолошка позиција граветијенских налазишта у средњој Европи
- насељеност Балкана у периоду максимума последњег лацијала

8. Технолошке промене на прелазу из граветијена у епиграветијен у средњој и југоисточној Европи.

- технолошке промене у раном епиграветијену
- сведочанства из Шалитрене пећине
- могући узроци технолошких промена

Закључак

Библиографија

- ADAM, E., 1989. - *A Technological and Typological Analysis of Upper Palaeolithic Stone Industries of Epirus, Northwestern Greece*, British Archaeological Reports, International Series 512, Oxford
- BARTOLOMEI, G., BROGLIO A, PALMA DI CESNOLA A., 1979. - Chronostratigraphie et écologie de l' Epigravettien en Italie, In : de Sonnevile-Bordes (ed.) *La Fin des Tempes Glaciaires en Europe: Chronostratigraphie et Ecologie des Cultures de Paléolithique Final*. Paris: Centre National de la Recherche Scientifique, 297-324.
- BASLER, Đ. 1975. - Stariji litički periodu u Crvenoj stijeni, In: Đ. Basler (ed.), *Crvena Stijena – zbornik radova*. Zajednica kulturnih ustanova, Nikšić, 11-120.
- BASLER, Đ. 1979. - Život i kultura paleolitskog i mezolitskog čovjeka na tlu jugoslavenskih zemalja. In: A. Benac (ed.) *Praistorija jugoslavenskih zemalja*, Tom I, Centar za balkanološka ispitivanja ANUBiH, Sarajevo, 103-114.
- BENAC, A., BRODAR, M., 1958. - Crvena Stijena - 1956. *Glasnik Zemaljskog Muzeja* (Ser. A) N.S. 13, 21-65.
- BIETTI, A., 1990. - The Late Upper Palaeolithic in Italy: An Overview, *Journal of World Prehistory*, Vol. 4, No. 1, 95-155.
- BIETTI, A., 1997. - Considération sur la définition de l'Epigravettien ancien en Italie, In: *El món Mediterrani després del Pleniglacial*, Centre d' Investigacions Arqueològiques, Sèrie Monogràfica, Núm. 17, Girona, 131-146.
- BINFORD, L., BINFORD, S., 1966. - A preliminary analysis of functional variability in the Mousterian of the Levallois Facies, *American Anthropologist*, 68, 238-295.
- BORDES, F. 1953. - Essai de classification des industries 'moustériennes.' *Bulletin de la Société Préhistorique Française* 50, 457-466.
- BRODAR, M., OSOLE, F. 1979. - Nalazišta paleolitskog i mezolitskog doba u Sloveniji. In A. Benac (ed.) *Praistorija jugoslavenskih zemalja*, Tom I, Centar za balkanološka ispitivanja ANUBiH, Sarajevo, 135-157.

- BROGLIO, A., 1996. - Le punte a dorso del Protoaurignaziano mediterraneo: i reperti della Grotta di Fumane (Prealpi venete), In: A. Montet-White, A. Palma di Cesnola, K. Valoch (eds.), *The Upper Palaeolithic*, XIII International Congress of Prehistoric and Protohistoric Sciences Forlì- Italia, Colloquium XI, Forlì, 237-248.
- DOBOSI, V., 2000. - Interior parts of the Carpathian Basin between 30,000 and 20,000 bp. In: W. Roebroeks, M. Mussi, J. Svoboda, K. Fennema (eds.) *Hunters of the Golden Age*, University of Leiden, Leiden, 231-239.
- DROBNIEWICZ, B., GINTER, B., KOZŁOWSKI, J.K., 1992. - The Gravettian sequence. In: J.K. Kozłowski, H. Laville, B. Ginter (eds.) *Temnata Cave - Excavations in Karlukovo Karst Area*, Vol. 1, Krakow, 295-501.
- HAHN, J. 1984. - Südeuropa und Nordafrika, *Forschungen zur Allgemeinen und Vergleichenden Archäologie*, Band 4, 1-231.
- JEŽ, Ž., KALUĐEROVIĆ, Z., 1985. - Šalitrena Pećina – paleolitsko i neolitsko nalazište, *Arheološki pregled* 25, 33-34.
- KARAVANIĆ, I., 2003. - L'industrie aurignacienne de la grotte de Šandalja II (Istrie, Croatie) dans le contexte de la région de l'Est de l'Adriatique, *L'anthropologie* 107, 577-602.
- KOUMOUZELIS, M., GINTER, B., KOZŁOWSKI, J. K., PAWLIKOWSKI, M., BARYOSEF, O. ALBERT, R. M., LITYNSKA-ZAJAC, M., STWORZEWICZ, E., WOJTAL, P., LIPECKI, G., TOMEK, T., BOCHENSKI, Z. M., PAZDUR, A., 2001 The Early Upper Palaeolithic in Greece: The Excavations in Klisoura Cave. *Journal of Archaeological Science* 28, 515-539
- KOZŁOWSKI, J. K., 1996. - L'origine du Gravettien dans le Sud-Est européen, In: A. Montet-White, A. Palma di Cesnola, K. Valoch (eds.), *The Upper Palaeolithic*, XIII International Congress of Prehistoric and Protohistoric Sciences Forlì- Italia, Colloquium XII, Forlì, 191-202.
- KOZŁOWSKI, J. K., 1999a. - Gravettian/Epigravettian sequences in the Balkans: environment, technologies, hunting strategies and raw material procurement. In: G. N. Bailey, E. Adam, E. Panagopoulou, C. Perles, K. Zachos (eds.) *The Palaeolithic Archaeology of Greece and Adjacent Areas: Proceedings of the ICOPAG Conference, Ioannina, September 1994*, British School at Athens Studies 3, 319-329.
- KOZŁOWSKI, J. K., 1999b. - Les origines de la récolonisation de la partie septentrionale de l'Europe centrale après le Pleniglaciaire. In : M. Kobusiewicz, J. K. Kozłowski (eds.) *Post-Pleniglacial Re-colonisation of the Great European Lowland*, *Folia Quaternaria* 70, 317-331.
- KUHN, S. - 1995. *Mousterian Lithic Technology: An ecological perspective*. Princeton, NJ: Princeton University Press
- MALEZ, M. 1979. - Paleolitske i mezolitske regije i kulture u Hrvatskoj. In: A. Benac (ed.) *Praistorija jugoslavenskih zemalja*, Tom I, Centar za balkanološka ispitivanja ANUBiH, Sarajevo, 277-295.
- MELLARS, P. 1996. - *The Neanderthal Legacy: An Archaeological Perspective from Western Europe*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- MIHAILOVIĆ, B. 2008. - The Gravettian site Šalitrena pećina near Mionica (Western Serbia) in A. Darlas, D. Mihailović (eds.) *The Palaeolithic of the Balkans*. British Archaeological Reports 1819, 101-106.

- MIHAILOVIĆ, D., 1996. - Upper Palaeolithic and Mesolithic chipped stone industries from the rock-shelter of Medena Stijena. In: D. Srejović (ed.) *Prehistoric Settlements in Caves and Rock-shelters of Serbia and Montenegro - Fascicule I*, Centar za arheološka istraživanja, Vol. 16, 9-60.
- MIHAILOVIĆ, D., 1999a. - The Chipped stone Industries of the Upper Palaeolithic and Mesolithic of Montenegro. In: G. N. Bailey, E. Adam, E. Panagopoulou, C. Perles, K. Zachos (eds.) *The Palaeolithic Archaeology of Greece and Adjacent Areas: Proceedings of the ICOPAG Conference, Ioannina, September 1994*, British School at Athens Studies 3, 343-356.
- MIHAILOVIĆ, D. 1999b. - Intensification of settlement in the Late Glacial of south-western Balkans. In: M. Kobusiewicz, J. K. Kozłowski (eds.) *Post-pleniglacial Re-colonisation of the Great European Lowland. Folia Quaternaria* 70. Krakow 1999, 385-392.
- MIHAILOVIĆ, D. 2009. - *Upper Palaeolithic and Mesolithic chipped stone industries from Crvena stijena*. Filozofski fakultet, Centar za arheološka istraživanja, Beograd.
- MIHAILOVIĆ, D., MIHAILOVIĆ, B. 2006. - Paleolitsko nalazište Hadži Prodanova Pećina kod Ivanjice. *Arheološki pregled Srpskog arheološkog društva* 1.
- МИХАЙЛОВИЋ, Д., МИЛОШЕВИЋ, С. 2012. - Истраживања палеолитског налазишта Пештурина код Ниша. *Гласник Српског археолошког друштва* 28 (2012), 87-106.
- MONTET WHITE, A., 1996. - *Le Paléolithique en Ancienne Yougoslavie*, Millon, Grenoble
- MONTET WHITE, A., 2000. - A scarcity of MUP sites in the Sava Valley, stratigraphic hiatus and/or depopulation. In : W. Roebroeks, M. Mussi, J. Svoboda, K. Fennema (eds.) *Hunters of the Golden Age*, University of Leiden, Leiden, 241-247.
- MONTET WHITE, A., JOHNSON, E., 1976. - Kadar: A Late Gravettian Site in Northern Bosnia, Yugoslavia, *Journal of Field Archaeology* Vol. 3 No. 4, 407-424.
- MONTET WHITE, A., KOZŁOWSKI, J. K. 1983. - Les industries à pointes à dos dans les Balkans. *Rivista di Scienze Preistoriche* 38, 371-399.
- MONTET WHITE, A., LAVILLE, H., LEZINE A.-M., 1986. - Le Paléolithique du Bosnie du Nord. Chronologie, environnement et préhistoire. *L'anthropologie* 90, No. 1, 29-88.
- OTTE, M. 1985. - L'Gravettien en Europe, *L'anthropologie* 89, No. 4, 479-503.
- OTTE, M., NOIRET, P., CHIRICA, V., BORZIAK, I., 1996. - Rythme évolutif du Gravettien oriental, In: A. Montet-White, A. Palma di Cesnola, K. Valoch (eds.), *The Upper Palaeolithic*, XIII International Congress of Prehistoric and Protohistoric Sciences Forlì- Italia, Colloquium XI, Forlì, 213-226.
- PALMA DI CESNOLA, A., BIETTI, A., 1983. - Le Gravettien et l'Epigravettien ancien en Italie. *Rivista di Scienze Preistoriche* 38, 181-228.
- PERLÈS, C., 1983. - Industries à lamelles à bord abattu du Paléolithique supérieur de Grèce. *Rivista di Scienze Preistoriche* 38, 401-417.
- PERLÈS, C. 1987. - *Les industries lithiques taillées de Franchthi (Argolide, Grèce)*, Tome I: *Présentation générale et industries paléolithiques*, Indiana University Press, Bloomington - Indianapolis
- RADOVANOVIĆ, I., 1986. - Novija istraživanja paleolita i mezolita u Crnoj Gori, *Glasnik Srpskog arheološkog društva* 3, 63-76.

SIRAKOV, N., SIRAKOVA, S., IVANOVA, S., GATSOV, I., TSONEV, T., 1994. - The Epigravettian sequence. In: B. Ginter, J.K. Kozłowski, H. Laville (eds.) *Temnata Cave - Excavations in Karlukovo Karst Area*, Vol. 1. Part 2, Krakow, 169-314.

TSANOVA, T., 2003. - Le Gravettien en Bulgarie du Nord: Niveau IVb de la grotte Kozarnika. In: T. Tsonev, E. Montagnari Kokelj (eds.) *The Humanized Mineral World: Towards Social and Symbolic Evaluation of Prehistoric Technologies in South Eastern Europe*, ERAUL 103, Liege-Sofia, 33-39.

TZEDAKIS, P.C., 2004. The Balkan as prime glacial refugial territory of European temperate trees. In: Griffiths, H.I., Krystufek, B., Reed, J.M. (Eds.), *Balkan Biodiversity: Pattern and Process in the European Hotspot*. Kluwer Academic, Dordrecht, 49-69.

VALOCH, K., 1996. - L'origine du Gravettien de l'Europe Centrale, In: A. Montet-White, A. Palma di Cesnola, K. Valoch (eds.), *The Upper Palaeolithic*, XIII International Congress of Prehistoric and Protohistoric Sciences Forlì- Italia, Colloquium XI, Forlì, 203-212.

WEISS, S, FARAND, N. (eds.) - 2007. *Phylogeography in southern European refugia: evolutionary perspectives on the origin and conservation of european biodiversity*. Dordrecht: Springer

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ У БЕОГРАДУ
КОМИСИЈА ЗА ДОКТОРСКЕ СТУДИЈЕ

РЕФЕРАТ

о квалитетности кандидата **Бојане Михаиловић, дипломираног археолога,** и подобности предложене теме, **Граветијен Шалитрене пећине у регионалном контексту,** за докторску дисертацију.

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Бојана Михаиловић је рођена у Чачку 1963. године, где је завршила основну и средњу школу. Дипломирала је на Филозофском факултету у Београду 1995. године. У радном односу у Народном музеју у Београду је од 1996. године. Кустос је Збирке за палеолит и мезолит и Збирке Лепенског вира.

Звање кустоса стакла је 1997. године у Народном музеју у Београду са радом „Окресана камена индустрија са локалитета Анатема, Балиновић“, док је звање вишег кустоса стакла 2005. године у Народном музеју у Београду са радом „Стрмо ретуширано оруђе из граветијенског слоја Шалитрене пећине“

Бави се различитим аспектима материјалне културе палеолита и мезолита.

Учесник је бројних археолошких истраживања (Хаџи Проданова пећина код Ивањице, Бараница код Књажевца, Малишина и Медена стијена у Црној гори, Велика и Мала Баланица у Сићеву и др.). Руководи археолошким истраживањима палеолитског налазишта Шалитрена пећина од 2004. до данас. Од 2004. године члан је међународног тима који се бави археолошким истраживањима локалитета Црвена Стијена код Никшића у

Црној Гори, под руководством проф. Роберта Вејлона (Robert Whallon) са Универзитета у Мичигену (САД). У истраживањима 2005, 2011. и 2012. године као представник Народног музеја учествовала је у међународном истраживачком пројекту "Рекогносцирање мезолитских налазишта на територији Кључа и Неготинске Крајине", који се реализује у сарадњи са Универзитетом из Лоренса у Канзасу (САД). Такође, учествује у међународном пројекту "Истраживања прелаза из средњег у горњи палеолит у сливу Тимока" (Филозофски факултет у Београду, Универзитет Аризона у Тусону, САД). На позив Центра за археолошка истраживања Црне Горе учествовала је 2010. године у рекогносцирањима везаним за израду археолошке карте Црне Горе.

У току свог досадашњег рада учествовала је у организацији и реализацији различитих програмских активности Народног музеја. Аутор је сталне поставке у Центру за посетиоце Лепенски вир у Ђердапу која је реализована 2011. године.

Од 2003. године Бојана Михаиловић у функцији директора фестивала почиње са самосталном организацијом Међународне смотре археолошког филма који се одржава у Народног музеју. У наредних пет година својим радом и укључивањем већег броја земаља учесница у овај програм допринела је да Смотра археолошког филма постане један од наших најпопуларнијих програма у домену међународне сарадње.

У периоду од 1996. до 2005. године била је секретар Комисије за стручни надзор покретних археолошких налаза Министарства културе Републике Србије.

Објавила је више научних радова у домаћим и међународним часописима, тематским монографијама и зборницима радова са међународних конференција. Уредник је публикације "Водич кроз Лепенски Вир" која је објављена 2012. године.

Поседује активно знање енглеског језика и пасивно знање француског језика.

2. Предмет и циљ дисертације:

Предмет истраживања је граветијен Шалитрене пећине и његова компарација са граветијеном источног Балкана и граветијеном средње Европе, односно односно горњопалеолитске заједнице на овом простору, њихове комуникације и правци кретања у доба које претходи максималном захлађењу у последњем глацијалу (29 - 24. миленијум). Као горњопалеолитски технокомплекс који се јавља непосредно после орињасијена, граветијен доноси низ значајних новина: појаву фигуралне уметности, производњу предмета од печене земље, насеља са појединачним и групним гробовима, колибе грађене од костију мамута, као и размену добара на удаљености од више стотина километара. У Шалитреној пећини откривено је више од 10.000 кремених артефаката који припадају граветијенском технокомплексу. То је вишеслојно налазиште, а по броју кремених артефаката представља најбогатије палеолитско налазиште у Србији.

3. Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације:

Дисертацију ће чинити осам поглавља: *Изглед, истраженост и стратиграфија Шалитрене пећине, Природни оквири: палеогеографска, палеоклиматска и палеоеколошка грађа, Анализа окесаних артефаката* (Анализа минералних сировина коришћених за окресивање, Анализа производа окресивања и Типолошка анализа), *Тафономска и просторна анализа, Реконструкција активности у станишту и ван станишта, Паралеле са налазиштима у средњој и југоисточној Европи, Могућности интерпретације миграција у граветијену средње Европе и северног Балкана, и Технолошке промене на прелазу из граветијена у епиграветијен у средњој и југоисточној Европи, уз обавезно уводно и закључно поглавље.*

Оваква структура дисертације омогућиће прегледно излагање истраживања које се односи на један значајан период у развоју палеолитских заједница, који се поклапа са максималним захлађењем у

последњем лацијалу, базиран на студији случаја граветијенског технокомплекса у Шалитреној пећини.

4. Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању:

Полазна хипотеза је да је почетком максимума последњег лацијала Балкан представљао рефугијум не само за флору и фауну (Tzedakis 2004, Weiss, Farrand 2007) већ и за људске заједнице, односно територија на коју су мигрирале заједнице из средње Европе, у којој је дошло до интензивног захлађења и надирања ледничких покрива.

Друга хипотеза која ће бити испитана у раду је хипотеза да се сличност граветијена Шалитрене пећине и средњоевропских индустрија може објаснити повлачењем граветијенских заједница које су насељавале карпатску котлину ка југу.

У раду ће бити испитана и хипотеза да су климатске и еколошке промене почетком максимума лацијала знатно утицале на промене у технологији окресивања на прелазу из граветијена у епиграветијен.

5. Методе које ће се у истраживању применити:

У раду ће бити примењене основне методе анализе кремене индустрије: макроскопска анализа сировина, технолошка и типолошка анализа. Анализа сировина показује да ли су артефакти прављени: од сировина из локалних лежишта, из лежишта са средње удаљености (5-20 км) или са удаљености веће од 20 км. Начин експлоатације лежишта биће утврђен анализом заступљености кортекса на артефактима. Ако се покаже да се на артефактима јавља кора облутака то ће значити да су сировине набављане из алувијалних наноса, ако се пак установи да су без кортекса, то ће указивати на то да су сировине експлоатисане из примарних лежишта.

Технолошка анализа ће се заснивати на препознавању морфометријских и морфотехничких својстава језгара и производа окресивања (сечива и одбитака), на основу којих се очекује реконструкција

производног ланца окресаних артефаката, односно сагледавање појединачних и групних активности у станишту и ван станишта.

Примена ових метода биће праћена стратиграфском и просторном анализом артефаката и фаунистичких остатака. Такође, технолошке промене на прелазу из граветијена у епиграветијен у Шалитреној пећини биће упоређене са стилскотиполошким карактеристикама индустрија са налазишта у ближој и даљој околини.

6. Очекивани резултати и научни допринос:

Резултати истраживања ове докторске дисертације пружиће одговоре на занимљива питања везана за развој људских заједница током раздобља у коме у Европи долази до максималног ширења ледничких покрова и драматичног захлађења. Захваљујући резултатима систематских ископавања у Шалитреној пећини и изразитом богатству окресане индустрије, које пружа могућност компарације са истовременим појавама у региону, биће испитана хипотеза о повлачењу граветијенских заједница из средње Европе ка Балканском полуострву у овом раздобљу.

7. Закључак:

На основу писменог образложења предложене теме докторске дисертације, **Граветијен Шалитрене пећине у регионалном контексту, Бојана Михаиловић, дипломирани археолог** показала је да влада методологијом потребном за истраживања по предложеној теми, да је добро поставила хипотезе, одредила циљеве и конципирала структуру докторске дисертације. Резултати досадашњег школовања, завидно теренско искуство и искуство на обради кремених артефаката, као и укупно бављење палеолитском археологијом, укључујући руковођење систематским ископавањима значајног налазишта као што је вишеслојно палеолитско налазиште Шалитрена пећина, чине је квалификованом за израду докторске дисертације. Овој оцени придоноси и њено успешно

учешће на научним скуповима, и публиковани радови у престижним домаћим и међународним часописима.

На основу свега изложеног, предлажемо да се **Бојани Михаиловић, дипломираном археологу**, одобри израда докторске тезе **Граветијен Шалитрене пећине у регионалном контексту.**

13.фебруар 2013.

др Весна Димитријевић, редовни професор
др Јасна Вуковић, доцент
др Марко Порчић, доцент
др Софија Стефановић, ванредни професор